

<https://sanad.iau.ir/Journal/jcdepr/Article/1196119>

بررسی اهداف تربیتی و تمدنی بیانیه گام دوم انقلاب

سلیمان حلیمی جلودار^۱، امین دیلمی معزی^۲، فرشته نصرالهی^۳، عباسعلی طالبی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۱

چکیده:

هدف از این پژوهش تبیین و بررسی اهداف تربیتی گام دوم انقلاب است. روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی بوده است. توجه به اهمیت اهداف تربیتی از یک سو و برخورداری انسان از گرایش‌ها و توانایی‌های مختلف از سوی دیگر باعث شده است تا هنگامی که سخن از تربیت گفته می‌شود، در واقع از قابلیت‌ها و ظرفیت‌هایی یاد شود که در ابعاد مختلف جسم و روان انسان قرار دارند و انسان برای رسیدن به کمال مطلوب خود نیاز دارد تا آنها را به فعلیت برساند یا تصحیح، تقویت و هدایت نماید. تبیین موضوعاتی مانند اخلاق، تربیت، و عدالت به هدف تنویر راهی است که رابطه معنادار سه عنصر قدرت نرم، تمدن نوین اسلامی و بیانیه گام دوم را نشان می‌دهد. در اندیشه مقام معظم رهبری، شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی، بهره‌مندی انسان از همه ظرفیت‌های مادی و معنوی است که خداوند برای تأمین سعادت و تعالی او، در عالم طبیعت و در وجودش تعبیه کرده است. محوریت قوانین قرآن، ایمان، علم، اخلاق، مجاهدت، حکومت مردمی و اندیشه پیشرفته، اجتهاد و پاسخ‌گویی به نیازهای جدید بشر، پرهیز از تحجر و اتجاع و نیز بدعت و التقاط ایجاد رفاه عمومی استقرار عدالت و دفاع از مظلومان عالم است که وجه مشترک شاخصه‌های تمدن اسلامی، در دیدگاه معظم له و سایر اندیشمندان اسلامی است.

واژگان کلیدی: بیانیه گام دوم انقلاب، اهداف تربیتی، اهداف تمدنی

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. soleyman.halimi@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. am.deilami@iau.ac.ir (نویسنده مسئول)

۳. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. fereshteh547@chmail.ir

۴. استادیار گروه علوم سیاسی واحد سوادکوه، دانشگاه آزاد اسلامی، سوادکوه، ایران.

مقدمه

اصلاح مستمر مسیر حرکت انقلاب اسلامی و تعالی بخشی آن، ضرورت تمدن سازی اسلامی محسوب می‌شود و در این راستا حفظ اصول و هویت نظام ضرورت دارد (امام خامنه‌ای^۱، ۲۰۱۱). رهبر انقلاب راه بر افراختن پرچم تمدن نوین اسلامی را تربیت نسلی می‌داند که دارای این خصوصیات اند: «شجاع، باسواد، متدین، دارای ابتکار، پیش گام، خودباور، غیور ... بایستی ایمان داشته باشد. سواد داشته باشد، غیرت داشته باشد، شجاعت داشته باشد، خودباوری داشته باشد، هدف را در نظر بگیرد، چشم را به اهداف دور متوجه بکند و به تعبیر امیرالمومنین، زندگی خودش و وجود خودش را بگذارد در راه این هدف و با جدیت حرکت کند؛ در یک کلمه یعنی موجود انقلابی؛ معنای انقلابی این است ... انقلابی یعنی دارای سواد، دارای انضباط، دارای تدین، دارای حرکت، دارای عقل، خردمند» (امام خامنه‌ای، ۲۰۱۶)

نقش و جایگاه نهادهای اساسی جامعه ترویج تربیت و مصونیت تأثیر بسزایی دارد؛ زیرا ساختار جامعه دینی افزون بر ولایتی بودن حکومت در آن، همانند هدر جامعه ای متشکل از نهادهایی است که می‌باید افزون بر وظایف و مسئولیت هایی که برای آنها تعریف شده است.

مقام معظم رهبری معتقد هستند پابندی به مبانی، ارزش، مواضع و هنجارهای انقلابی باعث تشخیص و برانگیختن احترام دیگران می‌شود، ضمن این که این کار با استفاده از نرمش ها و پیچش ها و طنزهای هنر دیپلماسی منافاتی ندارد. (امام خامنه‌ای، ۲۰۱۷)

شناخت مولفه های تربیت انقلابی مورد تاکید در بیانیه گام دوم و کاربست آن در تربیت نیروهای جوان و مستعد، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. به برنامه ریزان درسی و مولفان کتاب های درسی تاکید می‌شود که در برنامه آموزشی کشور وارد کنند. (جاویدی و بهروزی لک^۲، ۲۰۱۸) در داخل کشور موانع متعددی از جمله رواج سکولاریسم، تضعیف اندیشه و روحیه انقلابی، ایجاد روحیه اشرافی گری، تفرقه و اختلاف، خبرهای دروغ و مایوس سازی و عدم باور به قابلیت های تفکر انقلابی موجب اختلال در کار تربیت نسل انقلابی تمدن ساز می‌شوند.

بیانیه گام دوم انقلاب

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به عنوان یک متن راهبردی برای پیشرفت ایران اسلامی در ۴۰ سال آتی در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ توسط مقام معظم رهبری بیان و اندک زمانی رسانه ای شد. در واقع این رسانه ها بودند که بیانیه را در معرض افکار عمومی قرار دارند و بعد از آن نیز به تحلیل و واکاوی بیانیه پرداختند. این متن رسانه ای شده توسط مردم ایران مورد نشر قرار گرفت. مخاطب اصلی بیانیه گام دوم، جوانان به عنوان محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی هستند و فرصت ارزشمندی برای کشور دانسته شده اند. در این بیانیه ابتدا به پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شمسی و شورای های تأسیس جمهوری اسلامی ایران پرداخته و آرمان انقلاب و ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی معرفی کرده است. (بیانیه گام دوم، سایت مقام معظم رهبری).

در بخش دیگری از بیانیه گام دوم، دستاوردهای انقلاب اسلامی تشریح شده است. ثبات و امنیت و حفظ تمامیت ارضی ایران، ایجاد زیرساخت های حیاتی و اقتصادی و عمرانی، تقویت مشارکت مردمی، ارتقای بینش سیاسی مردم، توجه به عدالت در تقسیم امکانات عمومی، افزایش معنویت و اخلاق در فضای جامعه و ایستادگی در برابر مستکبران جهان. آخرین بخش بیانیه گام دوم، تبیین چشم اندازهای آینده و توصیه هایی درباره آینده انقلاب اسلامی در هفت موضوع علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن، سبک زندگی است.

^۱ Khamenei^۲ Javidi & Behrooz Lak

برای نیل به هدف اصلی و بررسی بیانیه با محوریت جوانان نیاز است تا با اتکا به هدف اصلی که همانا بررسی و وظایف جوان ایرانی در آینده بیانیه گام دوم رهبر انقلاب، بایستی در ابتدا متن بیانیه گام دوم انقلاب بررسی شود و پس از آن مفاهیم اصلی حول این موضوع تعریف و مشخص شود تا به صورت دقیق تر به بررسی موضوع پرداخته شود.

مقتضیات تربیت انقلابی

عوامل فراوانی در تربیت انقلابی موثر بوده و مورد تاکید مقام معظم رهبری هستند که وجود آن ها موجب شکل گیری و حفظ انقلاب است از جمله:

معنویت و اخلاق: معنویت از دیدگاه مقام معظم رهبری ارتباط زنده با امر مقدس در بطن روزمره و در چارچوب عقلانی و در سه سطح فردی، جمعی و اجتماعی می باشد که هر سه این ها مبتنی بر معارف قران و اهل بیت (ع) است و راه و منش امام خمینی در آن ها لحاظ می شود. (بانکی پور فرد و قماشچی^۱، ۱۳۸۵)

مولفه های فرهنگی انقلاب یکی دیگر از مضامین مهم در تربیت انقلابی، توجه به مولفه های فرهنگی و تاثیر آن در شکل گیری انقلاب و حفظ آن است. کانون های اصلی انقلاب (مسجد، حوزه علمیه، نهادهای انقلاب، توجه به نقاط عطف زمانی، توجه به نقطه آغاز و عزیمت انقلاب از مهم ترین مولفه های تربیت انقلابی هستند که باید به آن ها توجه ویژه شود. (امام خامنه‌ای، ۲۰۱۶)

سبک زندگی اسلامی: سبک و فرهنگ زندگی، تمامی ابعاد زندگی را در بر می گیرد. در کشور ایران متأسفانه، براساس تبلیغات دشمن و همچنین غفلت مردم و مسئولین، سبک زندگی اسلامی فراموش شده و تبعات ناگوار آن را شاهد هستیم. کشور ما باید با توجه به خاص به دین مبین اسلام بتواند یک شیوه و سبک خاصی را در زندگی داشته و همین سبک بتواند خود مانعی در برابر سبک های انحرافی و غربی باشد.

مسئولیت پذیری: در نظام جمهوری اسلامی، پذیرش مسئولیت به معنای کامجویی از قدرت نیست؛ به معنای قبول زحمات و خدمت به مردم است. هیچ کس نگوید من تکلیفی ندارم، من مسئولیتی ندارم؛ همه مسئول هستند. مسئولیت معنایش این نیست که اسلحه ببندیم و بیاییم در خیابان راه برویم، بلکه در هر کاری که هستیم، احساس مسئولیت کنیم (امام خامنه‌ای، ۲۰۱۶)

نظارت سازنده: مردم و قشرهای مختلف، علاوه بر داشتن بصیرت و آگاهی و حضور فعال در صحنه های سیاسی گوناگون جامعه، باید بر عملکرد دولت مردان و مسئولان امر نیز نظارت داشته باشند تا بتوان به نظام سیاسی مطلوب دست یافت. حق نظارت، خواستن و پیگیری کردن، جزو شروط لازم مردم در نظام سیاسی مطلوب است (امام خامنه‌ای، ۲۰۰۶). از دیدگاه امام خمینی، مردم باید در همه امور و شئون کشور نظارت کنند و این امر، یک تکلیف شرعی الهی و تعهد ملی بوده و بر همه مردم واجب است (امام خامنه‌ای، ۱۹۹۶)

آگاهی بخشی سیاسی: رشد فکری و معنوی جامعه و بالا بردن آگاهی سیاسی مردم برای رهبران جمهوری اسلامی در اولویت قرار داشته است. امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری همواره از سیاست بازی یا سیاست کاری مرسوم در نظام های لیبرال-دموکراسی اجتناب کرده اند. توصیه ایشان برای کنش سیاسی در جامعه، مشارکت فعالانه و آگاهانه براساس تحلیل و فهم درست است (امام خامنه‌ای، ۱۹۹۶)

مجهز شدن به دانش و پژوهش: علم انسان را توانا می کند که آینده را همان گونه که می خواهد بسازد. پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: «طلب العلم فریضه علی کل مسلم» (کلینی^۲، ۲۰۱۴) به همین دلیل مقام معظم رهبری می فرمایند: مجاهد فی

^۱ Bankipour Fard & Qomashchi

^۲ Kolehini

سبیل الله تولید کننده است؛ باید هم علم را بیاموزیم و هر علم را تولید کنیم. ما باید یک کشور عالم بشویم (امام خامنه‌ای، ۲۰۰۶)

راهکارهای دستیابی به تربیت و تمدن نوین اسلامی

مقام معظم رهبری راهکارهایی نیز در راه دستیابی به تربیت و تمدن اسلامی مطرح کرده اند که توجه به آنها می تواند چراغ هدایتی در جهت پیمودن این مسیر باشد.

یکی از مولفه های مهم که در راستای دستیابی به تمدن باید مورد توجه قرار گیرد، توجه به علم و دانش در جهت پیشرفت های علمی است. بدون شک هیچ تمدنی بدون توجه به علم و آگاهی نتوانسته و نمی تواند موفق باشد. تمام ابداعات و اختراعات بشر در سایه علم و دانش پدید آمده اند. در قرآن کریم و در روایات پیشوایان دینی همواره بر اهمیت علم تاکید شده (علق: ۱-۵) و بی شک همین تشویق ها و ترغیب ها موجبات رشد و اعتلای تمدنی گذشته را فراهم ساخته است. «در بین مسلمانان، سبب عمده حصول آنچه معجزه اسلامی خوانده می شود بی هیچ شک، ذوق معرفت جویی و حس کنجکاوی بود که تشویق قرآن و پیامبر، آن را در مسلمین بر می انگیزد» (زرین کوب^۱، ۲۰۰۸)

به تعبیر شهید مطهری، همین تاکیدها و تشویق ها زمینه های لازم برای رشد علم و دانش را در ادوار بعدی فراهم آورد و زمینه ساز شکوفایی فرهنگ تمدن اسلامی شد. ایشان می نویسند: «این تاکید و تشویق ها درباره علم سبب شد که مسلمین، با همت و سرعت بی نظیری به جست و جوی علم در همه جهان پرداختند، آثار علمی را هر کجا یافتند به دست آوردند و ترجمه کردند و خود به تحقیق پرداخته و از این راه علاوه بر اینکه حلقه ارتباطی شدند میان تمدن های قدیم یونانی و رومی و ایرانی و مصری و هندی و غیره و تمدن جدید اروپایی، خود یکی از شکوه مند ترین تمدن ها و فرهنگ های تاریخ بشریت را آفریدند که به نام «تمدن و فرهنگ اسلامی» شناخته شد و می شود. (مطهری^۲، ۱۹۷۹)

یکی از راهکارهای مهم مقام معظم رهبری که در راستای نیل به تمدن نوین اسلامی و گام نهادن به مرحله دوم انقلاب بر آن تاکید شده و در حقیقت در صدر توصیه های ایشان قرار دارد، توجه به مقوله علم و پژوهش است. از منظر رهبری، آنچه موجب پیشرفت مسلمانان در گذشته شده، توجه به مقوله علم و دانش بوده است. ایشان در بیانات خود در دیدار جمعی از نخبگان علمی در تاریخ ۱۳۸۳/۵ می گویند: «اسلام نسبت به علم، مهم ترین حرکت و مهم ترین تحریک و تحریص را داشته است. تمدن اسلامی به برکت حرکت علمی که از روز اول در اسلام شروع شد به وجود آمد. هنوز دو قرن به طور کامل از طلوع اسلام نگذشته بود که حرکت علمی جهش وار به وجود آمد، آن هم در آن محیط». بنابراین از منظر ایشان می بایست در راستای دستیابی به تمدن نوین تجربه موفق گذشته را در این خصوص به کار بست. مقام معظم رهبری در فرمایش هایشان بارها از اقتدار علمی و لزوم پیشرفت در علم سخن گفتند.

اصلاح سبک زندگی و تربیت

مقام معظم رهبری در سخنان ارزنده خویش همواره بر اصلاح سبک زندگی به عنوان بعد فرهنگی و معنوی تمدن تاکید داشته و از لزوم پیشرفت در آن سخن گفته اند. ایشان همان گونه که پیش تر بیان شد، معتقدند بخش اصلی و حقیقی تمدن نوین اسلامی، سبک زندگی است، مثل مسئله خانواده، تربیت در خانواده، سبک ازدوجام و تمام رفتارهایی که از ما در قبال دیگران سر می زند. در بخش سخنان ایشان در این باره آمده «ما از علم ترویج می کنیم، از صنعت ترویج می کنیم، از اختراع و نوآوری ترویج می کنیم، هر مبتکری و هر ابتکاری را با احترام تمام بر روی چشم می نشانیم. این به جای خود محفوظ». اما همانطور که گفتیم، اصل قضیه جای دیگر است. اصل قضیه درست کردن سبک زندگی است، رفتار اجتماعی است، اخلاق عمومی است، فرهنگ زندگی است. باید در این بخش ما پیش برویم؛ باید تلاش کنیم. تمدن نوین اسلامی که ما مدعی اش هستیم و دنبالش هستیم و انقلاب اسلامی خواهد آن را به وجود بیاورد، بدون این بخش تحقق پیدا نخواهد کرد. اگر آن تمدن

^۱ Zarrinkoob

^۲ Motahari

به وجود آمد، آن وقت ملت ایران در اوج عزت است؛ ثروت هم دنبالش هست، رفاه هم دنبالش هست، امنیت هم دنبالش هست، عزت بین المللی هم دنبالش هست؛ همه چیز با او خواهد بود، همراه با معنویت (بیانیات امام خامنه ای در دیدار جوانان استان خراسان شمالی در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۳)

در بیانیه گام دوم نیز ایشان اشاره کوتاهی به این موضوع کرده و مباحث تفضیلی در این زمینه را به زمان دیگری موکول کرده اند. ایشان در این بیانیه ضمن ایراد به سبک زندگی غربی به عنوان یکی از عوامل سلطه غرب بر سیاست و اقتصاد کشورهای اسلامی (بیانیه گام دوم انقلاب^۱، ۲۰۱۸)، اصلاح سبک زندگی را از سرفصل های اساسی توصیه های خویش به جوانان برشمرده اند و درباره سبک زندگی می فرمایند: «سخن لازم در این باره بسیار است. آن را به فرصتی دیگر وا می گذاریم و به همین جمله اکتفا می کنم که تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان های بی جبران اخلاقی و اقتصادی و دینی و سیاسی به کشور و ملت ما زده است. مقابله با آن، جهادی همه جانبه و هوشمندانه می طلبد که باز چشم امید در آن به شما جوان هاست» این بیانات نشان می دهد آنچه موجبات نگرانی رهبر را در این زمینه فراهم ساخته، تلاشی است که غرب در جهت ترویج سبک زندگی غربی و هم چنین تربی غربی در ایران در پیش گرفته است و می طلبد که این تلاش ها رصد و راهکارهای موثر و پایدار جهت مقابله با آنها ارائه شود و به عنوان فرهنگ عمومی درآید.

آینده نگری در موضوعات تربیتی و تمدنی بیانیه گام دوم

یکی از ابزارهای مهم در فرآیند تصمیم گیری و انجام امور تربیتی «مقدمه آینده نگری است گرچه هنوز راه درازی در پیش دارد خود با معضلات و چالش های نظری و روشی قابل توجهی دست و پنجه نرم می کند با وجود این، کشورهای توسعه یافته و برخی از کشورهای در حال توسعه به اهمیت و ضرورت والای آن پی برده و سرمایه گذاری قابل توجهی را در این قلمرو هزینه نموده اند، رشته های دانشگاهی برای آن بوجود آورده و از متخصصان آینده شناسی بهره های زیادی در حوزه های مختلف تصمیم گیری می برند.

به نظر می رسد اهداف مطالعات آینده نگری اگر به درستی شناخته شوند و برای تحقق آنها تلاش مکفی صورت گیرد می توان وضعیت های ممکن، محتمل و آینده مطلوب را تا حدود زیادی شناخت و برای رسیدن به گزینه های مطلوب ساز و کارهای نسبتاً موثری را در پیش گرفت. از این رو تصور ما بر آن است که عنایت و توجه بیشتر و افزون تر به مقوله آینده نگری و سرمایه گذاری در راستای پرداختن به آنچه در مقام نظر و چه در حوزه عمل باعث خواهد گردید که جوامع و انسان ها با آگاهی نسبتاً مطمئن و بیشتری مبادرت به تصمیم گیری و عمل نموده و این خود زمینه استفاده بهینه از امکانات و ظرفیت های موجود را فراهم کرده و در کارآمدی و اثربخشی و پیشرفت آنها تأثیرات قابل توجهی خواهد داشت.

در چنین نقطه عطفی، رهبر حکیم انقلاب اسلامی با صدور «بیانیه گام دوم انقلاب» و برای ادامه این راه روشن، به تبیین دستاوردهای شگرفت چهار دهه گذشته پرداخته و توصیه هایی اساسی به منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه فرموده اند. نقطه عطف این بیانیه این است که گام دوم تکرار گام اول نیست. گام اول خود انقلاب اسلامی و تشکیل انقلاب اسلامی، اداره جمعی مردم در انقلاب است و گام دوم تمدن سازی آن حرکت جمعی است که به تعبیر رهبر انقلاب خودسازی (تربیت اسلامی) و تمدن سازی است، بعد از تشکیل حکومت اسلامی گام دوم تمدن سازی مبتنی بر فهم تاریخ گذشته، خودآگاهی تاریخی و توجه به ظرفیت، امکانات و آسیب شناسی گذشته است. اهداف مورد نظر رهبری در گام دوم انقلاب خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی می باشد و این امر را در وهله اول به عهده جوانان گذاشته اند به نوعی می توان گفت پیشران اصلی اهداف انقلاب در گام دوم جوانان هستند که مبانی نظری این انقلاب همچون نقشه راه انقلاب، نظام سازی، اقتدار نظام، سیاست خارجی انقلابی و زمینه های پیشرفت انقلاب بخصوص در زمینه اقتصادی را باید فراهم کنند و رهبری در گام دوم عهده دار این امر را جوانان می دانند و توصیه کرده اند که نخستین توصیه من امید و نگاه خوشبینانه به آینده است. بدون این کلید اساسی همه قفل ها، هیچ گامی نمی توان برداشت.

¹ Second Phase of the Revolution

از آنجایی که انسان از دو بعد روح و جسم تشکیل شده است و اصالت در وجود انسان با روح است، برخلاف دیدگاه غرب که اصالت به جسم می‌باشد، نوع تعامل با روح نقش اساسی در رسیدن به سعادت در زندگی مومن انقلابی دارد. (موسوی و قربانی^۱، ۲۰۱۷)

سبک زندگی سازمانی جهادی و عمل انقلابی است. از جمله ابعاد و مولفه‌های زندگی هر انسانی کار و شغل اوست. اسلام با تاکید بر تضمین روزی بندگان از سوی خدای متعال، سعی و تلاش را سفارش می‌کند: «انسان جزء محصول کوشش خویش مالک پیزی نیست. و از تنبلی و کم‌همتی پرهیز داده است.» حضرت علی (ع) می‌فرماید: «اگر کار، سخت و توان فرساست، بی‌کاری دایمی هم فسادآور است» (عطایی^۲، ۲۰۰۵) یکی از مولفه‌های مورد تاکید این بعد سازمانی برای شهروندان، تکلیف‌گرایی و انجام وظیفه و تکلیف دینی است که طی سه مرحله «تشخیص تکلیف»، «انگیزه تکلیف» و «عمل به تکلیف» تحقق می‌پذیرد. شهروندان به کار و مأموریتش نگاه تکلیف‌مدارانه دارد. دفاع از ارزش‌های دینی و انقلابی، احساس مسئولیت و پاسخ‌گو بودن در برابر وظایف، نظم و رعایت قانون و چشم‌به‌دیگران فروختن در انجام تکلیف از جمله مصداق‌های تکلیف‌گرایی است که بر عهده همه افراد جامعه اسلامی است. از جمله مولفه‌های مردم مومن و انقلابی داشتن روحیه جهادی است. اصطلاح «روحیه جهادی»، «جهادی عمل کردن» و «مدیریت جهادی» اصطلاحی است که اولین بار مقام معظم رهبری به صورت گفتمان فراگیر در سطح جامعه مطرح کردند.

بر مبنای این ابعاد و مولفه‌ها که به عنوان بهترین منبع سبک زندگی خانواده شهروندان به شمار می‌رود، مسئولان و مدیران فرهنگی کشور دوره‌های آموزشی تربیتی و سرفصل‌های خود را در جهت تحقق و تقویت ویژگی‌های مشخص شده به صورت روزآمد، روان و همه‌فهم به بیان شیوه زندگی اسلامی ساماندهی، برنامه‌ریزی و اقدام کند.

مزیت اخلاق در حوزه تربیت

اخلاق محتاج یک نظام اخلاقی است. در جهان، نظام‌های اخلاقی مختلفی وجود دارد. اخلاق نقشی راهبردی در موفقیت معطوف به آینده مراکز تعلیم و تربیت دارد و دوری از آنها از مراکز تربیتی را سخت آسیب‌پذیر و متضرر کرده است. دستیابی مراکز تربیت به اخلاق موجب مزیت استراتژیک می‌شود. مراکز تعلیم و تربیت از طرفی خواهان اخلاق هستند و از طرف دیگر اخلاق ورزی و پایبندی به اخلاقیات را مشکل‌ساز می‌بینند و این مهمترین مانع این مراکز، در روی آوردن به اخلاق است. مشکل عمده مراکز تربیتی، مهارت مواجهه با مسایل اخلاقی است. در حقیقت «مهم‌ترین توقع ما از دانش اخلاق رشد است. اخلاق حرفه‌ای به عنوان یک حوزه تخصصی اخلاق عام است.» (قراملکی^۳، ۲۰۱۵) البته لازم به یادآوری است که دو واژه حرفه و شغل، گاهی به صورت مترادف و به معنای بیشه و کار، استفاده و تلقی می‌شوند.

بدین منظور ارزش‌های اخلاقی حوزه تعلیم و تربیت در بیانیه گام دوم انقلاب، ارزش بنیادین خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی و تعداد ۲۲ ارزش اساسی (خدامحوری، عدالت محوری، حفظ آرمان‌ها، جوان‌گرایی، نظم، روحیه جهادی، انقلابی و برادری، دانایی و حکمت، تواضع، فردگرایی و عقلانیت، آینده‌نگری، معنویت، آزادی خواهی، اندیشمندی، هوشمندی، امیدواری، همت، مدیریت جهادی، اخلاق) و تعداد ۲۱ ارزش کاربردی (ایثار، اخلاص، اعتقاد، توکل، ابتکار، شجاعت، اعتماد به نفس، مسئولیت‌پذیری، خیرخواهی، گذشت، قانون‌گرایی، سبک زندگی اسلامی، ایمان، قاطعیت، عملگرایی، سلامت‌اداری، تلاش، فساد ستیزی، تکریم، مصمم، کمک‌رسانی) جمع‌بندی، طبقه‌بندی و تبیین شد. این موارد بیا شده در بیانیه گام دوم انقلاب، در حقیقت ارزش‌هایی هستند که رعایت آن‌ها یک حرفه ارزشمند می‌سازد. البته لازم به ذکر است؛ وزن هر یک از این ارزش‌ها متناسب با حرفه‌های مختلف به صورت اقتضایی، می‌بایست تعریف شده و هر حرفه متناسب با اقتضائات و شرایط خاص خود، به تعریف و اولویت‌بندی ارزش‌های استخراج شده بپردازند. در مجموع باید گفت براساس اهداف غایی بیانیه، رعایت این بایسته‌ها و ارزش‌های اخلاقی، در درجه اول، به خودسازی و در درجه دوم، به جامعه‌سازی و در درجه سوم به تمدن‌سازی منجر خواهد شد.

¹ Mousavi & Ghorbani

² Ataei

³ Gharamaleki

هویت بخشی به جامعه علمی و تربیتی کشور

نگاه انفعالی و بلکه «پرسش گرایانه» به رشد غرب در میان عده ای از اساتید و دانشجویان مانعی در راه تحول، نوآوری، و در واقع تولید علوم است؛ نگاهی خودباخته که تنها راه پیشرفت ملت ها را تکیه به دستاوردهای علمی غرب دانسته و به دلیل پیشگامی غربی ها در علوم مختلف، جامعه دانشگاهی ایران را صرفاً مصرف کنند و محصولات علمی آنها می داند.

ریشه های تاریخی نگاه پرسش گرایانه به غرب را می توان علاوه بر تبلیغات برنامه ریزی شده در دوران حکومت پهلوی از گذشته های دور در شکست جوامع اسلامی از کشورهای استعمارگر غربی ردیابی کرد. از دید کشورهای استعمار شده، تنها نیروی مطلق، علم و فناوری جدید بود که انگلیس و فرانسه را قادر می ساخت بخش بزرگی از جهان را مستعمره خود کنند. این تشخیص کشورهای اسلامی موجب تمایل آنان به همپایی با کشورهای غربی و نیز عطشی سیراب ناپذیر برای کسب علوم جدید شد. (اقبال^۱، ۲۰۱۲). البته بدون تردید، انحصار قدرت یک جامعه به علم و فناوری و ندیدن دیگر عوامل پیشرفت آن همچون ایمان و اتحاد مردم، نگاه ناقصی است که می تواند محاسبات صاحب نظرات جامعه را با خطای راهبردی رو به رو نماید، اما با وجود این، نگاه پرسش گرایانه در طول تاریخ ممالک اسلامی همچنان ادامه یافت تا آنجا که مخالفت های برخی از رهبران رژیم پهلوی نسبت به ملی شدن صنعت نفت به این دلیل بود که آنها معتقد بودند: «ملت ایران حتی شایستگی ساختن آفتابه را نیز ندارد» (رهدار^۲، ۲۰۰۹) به همین دلیل، القای خود کم بینی توسط رهبران جوامع و ایجاد رویحه وابستگی در طول تاریخ سبب شد که مسلمانان به عقب ماندگی علمی دچار شوند. با پیروزی انقلاب اسلامی و دمیده شدن روح استقلال و القای «ما می توانیم» در سراسر جامعه این نگاه مرعوبانه به غرب در برخی از حوزه های علوم طبیعی کاهش یافت که می توان پیشرفت های چشمگیر کشور در زمینه های دانش بنیان را در همین قلمداد نمود.

نمی توان فراموش نمود که از قرن سوم تا قرن نهم هجری، مسلمانان در زمینه های مختلف علمی و فناوری پیش گام زمان خود بوده اند. (بکار^۳، ۲۰۰۹) نمی توان نفوذ علمی اسلام از ابعاد گوناگون بر جهان مسیحیت و نیز مسئله انتقال علوم از جوامع اسلامی به جوامع غربی را از یاد برد.

اروپای مسیحی، غذاها، شربت ها، داروها، درمان، اسلحه، استفاده از نشان های مخصوص خانوادگیف سلیفه، انگیزه هنری، ابزارها، فنون صنعت، تجارت، قوانین و راه های دریایی را از مسلمانان قرار گرفت و حتی لغات آن را نیز از مسلمانان اقتباس کرد. علمای اسلامی ریاضیات، طبیعیات، شیمی، ستاره شناسی و پزشکی یونان را حفظ کردند و به کمال رسانیدند و این میراث یونانی را که بسیار غنی تر شده بود، به اروپا انتقال دادند. هنوز هم اصطلاحات علمی عربی در زبان های اروپایی فراوان است (دورانت^۴، ۲۰۰۶)

تا آنجا که از منظر آیت اله خامنه ای، رنسانس اروپا براساس ترجمه هایی که در کشورها و مناطق اسلامی انجام گرفته بود، صورت گرفت. (امام خامنه ای، ۲۰۰۲) البته این هویت بخشی به جامعه علمی کشور می تواند به صورت موثرتری شکل گرفته و با تدوین واحدهای درسی، آگاهی نسبت به پیشینه علمی مسلمانان در دانشگاه ها تدریس و ارائه شود.

بنابراین بخشی از مشکلات در حوزه دانش و تحقیق، از آنجا نشئت می گیرد که افرادی از داخل و خارج از کشور درصدد القای رویحه ناامیدی و نیز تحقیر دانشمندان اسلامی در برابر تمدن نوظهور غرب هستند، از این رویحه توجه به تاریخ تمدنی غرور آمیز مسلمانان در سده های مختلف و مدیون بودن تمدن غرب به دانشمندان اسلامی می تواند الهام بخش و زمینه ساز ایجاد خودباوری در میان استادان، دانشجویان و به طور کلی تمام اندیشمندان جامعه اسلامی باشند.

رهبر انقلاب وظایف مهمی را بر عهده جوانان به عنوان کنش گران اصلی انقلاب اسلامی گذاشته اند، اهم این وظایف عبارتند از:

¹ Eghbal

² Rahdar

³ Bekar

⁴ Durant

- نزدیک کردن انقلاب به آرمان بزرگ شدن نوین اسلامی و طلوع خورشید ولایت عظمی
- جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ به مثابه الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی
- راندن ترس و ناامیدی و پرورش نهال امید به آینده در خود و دیگران (نخستین ریشه ای ترین جهاد)
- صیانت و پاسداری از انقلاب و عظمت و هیبت الهی آن
- تسلیم ناپذیری و جلوگیری از سلطه ی دوباره ی قلدان جهانی بر کشور
- تلاش برای کاهش فاصله بین واقعیت ها و باید ها
- تلاش برای بسط و استقرار عدالت علوی در کشور، رفع محرومیت ها و برطرف کردن شکاف های عمیق طبقاتی
- شناخت صحیح گذشته و درس گرفتن از تجربه ها
- ایجاد جهش در پیشرفت های مادی و معنوی کشور
- شکستن محاصره تبلیغاتی دشمن
- جهاد علمی با احساس مسئولیت بیشتر نسبت به گام اول انقلاب
- تلاش برای بسط اخلاق و معنویت در کشور با فعالیت در نهادهای اجتماعی
- پیگیری سیاست های اقتصاد مقاومتی

نقش حکومت در معنویت، تربیت و تمدن نوین اسلامی

مقام معظم رهبری برای تحقق معنویت، تربیت به سه عنصر مهم اشاره می کند. ۱. فرد. ۲. جامعه ۳. حکومت ها که در آن افراد با وجدان اجتماعی جامعه را به سمت بهبود در رفتارهای اخلاقی سوق دهند و حاکمیت نیز در کنار این دو به تحقق بهشت اخلاقی برای همگان تلاش می کند. نکته حائز اهمیت در این باب آن است که نتیجه بخش تلاش های دو عنصر فرد و جامعه، در گروی تلاش حکومت ها است و از این جهت ایشان تربیت سازی فردی و اجتماعی را نیز در گروی تلاش های اخلاقی حاکمان و حکومت ها می دانند.

مقام معظم رهبری مهم ترین محور تحقق تربیت، معنویت را حکومت می دانند و توجهات و تذکراتی جدی در بیانیه گام دوم فرموده اند. بخشی از این تذکرات به عوامل حکومتی و مسئولان حکومتی متوجه است و برخی نیز در خصوص نظام سیاسی و سیاست های مربوط به نظام در بخش های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و اقتصادی است. در این قسمت با تمرکز بر مسائل مربوط به اخلاق حاکمان و مسئولان سیاسی و نیز نظام حکومتی، بخشی از راهکارهای تربیت سازی جامعه ارائه می گردد.

آنچنان که مشهود است، مسئله رشد شور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه که یکی در بعد معرفتی و دیگری در بعد عاطفی مدنظر است می تواند منجر به برکات اخلاقی فراوانی شود و این در گروی تلاش و جهاد فردی و جمعی است.

اولین و مهم ترین راهکار توسعه تربیت و اخلاق در جامعه، تغییر و اعتلای اخلاقی مدیران و مسئولان حکومتی است. مردم بیش از آنکه به توصیه اخلاقی و تربیتی حاکمان و مسئولان گوش فرا دهند، رفتار و منش اخلاقی آنان را می بینند و از این جهت به آن توجه دارند. لذا در منطق حکومت اسلام از زمان پیامبر اکرم و امیر المومنین تا عنصر نظام اسلام معاصر، منش مسئولان مورد توجه قرار گرفته است. به عنوان نمونه در کلام امیرالمومنین صلاح اخلاقی مردم نیز تمرکز و توجه مقام معظم رهبری به وظایف حکومت هاست و آن را در گروهی همراهی حکومت ها می دانند لذا ایشان در این بیانیه، اجتماع و رونق اخلاق اجتماعی را از طریق وجدان معنوی و توجه همگانی این گونه مدنظر قرار می دهند.

بحث تربیت و اخلاق در دو محور قابل تأمل است. یکی پیشگیری و برداشتن موانع اخلاقی سازی است و دیگری ایجاد زمینه های اخلاقی، ایشان به مهمترین آسیب های جدی تهدید کننده حکومت اسلامی اشاره می فرمایند. لذا ایشان ضمن توجه دادن به اصل استعداد الهی و طلب کمک از خداوند که به عنوان یک اصل اخلاقی و معنوی حاکم بر همه فعالیت های اخلاقی و عملی است، به راهکارهایی جهت جلوگیری از موانع اخلاقی سازی جامعه می پردازند و حکومت ها را متوجه آن می سازند. از جمله این راهکارها این موارد است:

۱. قاطعیت و حساسیت دستگاه های نظارتی و دولتی، در جلوگیری از تشکیل نطفه فساد.
 ۲. پیشگیری از فساد و مبارزه با رشد آن.
 ۳. مبارزه و ستیز با کانون های ضد معنویت به روش معقول.
 ۴. ایجاد مانع و مبارزه با حربه زور و فریب دشمنان اخلاق و معنویت
 ۵. تنظیم و اجرای برنامه های کوتاه مدت و میان مدت جامع مبارزه با تهاجم روز افزون دشمنان از طریق ابزارهای رسانه ای.
- ایشان در کنار اشاره به مانع زدایی اخلاق از طریق حکومت، به راهکارهای زمینه ساز در مباحث اخلاقی سازی جامعه نیز اشاره می کنند. این اخلاقی سازی مبتنی بر یک سری اصول اخلاقی راهنماست که می تواند خط مشی اخلاقی حکومت و مسئولان نظام اسلامی را تعیین کند و در سرتاسر بیانیه مورد توجه ایشان قرار گرفته است. این اصول مهم که مورد توجه و تذکر رهبر انقلاب در بیانیه گام و بسیاری از سخنرانی های ایشان برای مسئولان نظام است، به این شرح است.
۱. اصل عدالت
 ۲. اصل استقلال؛
 ۳. اصل آزادی؛
 ۴. اصل عزت ملی؛
 ۵. اصل حکمت؛
 ۶. اصل مصلحت؛
 ۷. اصل حفظ ارزشهای انقلابی
- ایشان در کنار اشاره به مانع زدایی اخلاقی از طریق حکومت، به راهکارهای زمینه ساز در مباحث اخلاقی سازی جامعه نیز اشاره می کنند. این اخلاقی سازی مبتنی بر یک سری اصول اخلاقی راهنماست که می تواند خط و مشی اخلاقی حکومت و مسئولان نظام اسلامی را تعیین کند و در سرتاسر بیانیه مورد توجه ایشان قرار گرفته است. این اصول مهم که مورد توجه و تذکر رهبر انقلاب در بیانیه گام و بسیاری از سخنرانی های ایشان برای مسئولان نظام است، به این شرح است.
۱. اصل عدالت.
 ۲. اصل استقلال؛
 ۳. اصل آزادی؛
 ۴. اصل عزت ملی؛
 ۵. اصل حکمت؛
 ۶. اصل مصلحت؛
 ۷. اصل حفظ ارزشهای انقلابی
- ایشان در کنار توجه به اصول پیش گفته، راهکارهای زمینه ساز برای ترویج اخلاق در جامعه را مورد گوشزد قرار می دهند و در کنار مانع زدایی اخلاقی و راهکارهایی که به شرح زیر است.
۱. برنامه های کوتاه مدت و میان مدت جامع تنظیم و اجرا شود؛
 ۲. پیاده سازی اخلاقی در منش و رفتار حکومتی؛
 ۳. زمینه سازی برای رواج اخلاق و معنویت؛
 ۴. میدان دادن و کمک کردن به نهادهای اجتماعی جهت ترویج اخلاق و معنویت؛

نتیجه‌گیری

بیانیه گام دوم انقلاب؛ جامع، کامل و هدفمند است. و تمام ابعاد تربیتی انسان را مورد توجه قرار داده است و در هر ساحت تربیتی اهداف خاصی را دنبال می‌کند که حاکی از همه‌جانبه‌نگر بودن بیان‌کننده آن است. اهداف تربیتی ساخت اجتماعی- سیاسی بالاترین بسامد را به خود اختصاص داده‌اند. تبیین اهداف در این ساحت، وظایف و تعهدات افراد را در فعالیت‌های سیاسی اجتماعی مشخص می‌کند و باعث نقش‌آفرینی توده‌های مردمی می‌شود و از عوامل مهم در حل و فصل معضلات و بحران‌ها در دفاع از کشور و حکومت در مقابل تهدیدات داخلی و خارجی است.

بیانیه گام دوم انقلاب سرشار از مباحثی است که کل ابعاد وجودی انسان را مورد خطاب قرار داده است. جا دارد که محتوای سندی با چنین جامعیتی، در بطن فرآیند تعلیم و تربیت قرار گیرد و از رهنمودهای آن برای ثمربخش‌تر شدن اهداف آموزشی بهره‌برد. لذا توصیه می‌شود مسئولین و دست‌اندرکاران حوزه‌های تعلیم و تربیت و برنامه‌ریزی درسی، با اهتمام هر چه بیشتر به اهداف دست‌پیدا کنند.

ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی بیشترین بسامد را در بیانیه گام دوم انقلاب به خود اختصاص داده است و دلیل آن این است که اگر تمام شرایط نقش‌آفرینی افراد مهیا باشند و زیر ساخت‌های مقابله با دشمنان و تهدیدات داخلی و خارجی فراهم باشند ولی اهداف ساحت اعتقادی و عبادی و اخلاقی مورد غفلت واقع شود، نمی‌توان به هدف نهایی تربیت که همان رضوان الهی است، نائل آمد.

منابع

The Quran

- Ataei, M. (2005). The place of work and effort in religious teachings. *Pasdar-e Eslam*, 281, 33-44.
- Bankipoor Fard, A., & Qomashchi, A. (2006). *Education from the perspective of the supreme leader*. Islamic Education. (in Persian)
- Bekar, O. (2009). *History and philosophy of Islamic sciences* (Trans. M. Mesbahi). Islamic Research of Astan Qods Razavi.
- Durant, W. J. (2006). *History of civilization: Era of faith* (Trans. A. Saremi). Elmi Farhangi. (in Persian)
- Eghbal, M. (2012). *Islam and Science*. Astan Qods Razavi. (in Persian)
- Javidi, R., & behrooz Lak, G. (2018). Thematic content analysis of people in Imam Khomeini's thought. *Political Sciences*, 4, 32-51. (in Persian)
- Khamenei, S. A. (1996). Reteieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1375>. (in Persian)
- Khamenei, S. A. (2002). Reteieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1381>. (in Persian)
- Khamenei, S. A. (2006). Reteieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1385>. (in Persian)
- Khamenei, S. A. (2011). Reteieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1390>. (in Persian)
- Khamenei, S. A. (2016). Reteieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1395>. (in Persian)
- Khamenei, S. A. (2017). Reteieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&year=1396>.
- Motahari, M. (1979). *Collection of works*. Sadra. (in Persian)
- Mousavi, S. S., & Ghorbani, H. (2017). *Anthropology of body and soul in the Quran*. Azarfar. (in Persian)
- Qaramaleki, F. (2014). *Professional ethics*. Majnoon. (in Persian)
- Rahdar, A. (2009). The clergy and nationalization of oil industry. *Quarterly Journal of 15 Khordad*, 20, 19-33.
- Second Phase of the Revolution. (2011). Retrieved from <https://english.khamenei.ir>
- Zarrinkoob, A. (2008). *Karnameye Islam*. Amirkabir. (in Persian)

Examining the Educational and Civilizational Goals of the Declaration of the Second Step of the Revolution

Soleyman Halimi Jelodar¹, Amin Deilami Moezi², Fereshteh Nasrollahi³

Abstract

The purpose of this study is to explain the educational goals of the second step of the revolution. The research method was descriptive-analytical. Paying attention to the importance of educational goals and the fact that humans have various tendencies and abilities has highlighted the importance of capabilities and capacities in different dimensions of human body and mind. Humans need to actualize, correct, strengthen, and guide them in order to achieve their desired perfection. Explaining issues such as ethics, education, and justice is a way that shows the meaningful relationship between the three elements of soft power, the new Islamic civilization, and the second step statement. In the thoughts of the Supreme Leader, the characteristics of the new Islamic civilization are that humans benefit from all the material and spiritual capacities that God has embedded in the world and in human existence to ensure their happiness and excellence. The centrality of the laws of the Quran is faith, science, morality, struggle, popular government, and advanced thought, ijtihad, and responding to the new needs of humanity, avoiding petrification and regression, as well as innovation and eclecticism, creating public welfare, establishing justice, and defending the oppressed of the world, which are the common features of Islamic civilization, in the view of His eminence and other Islamic thinkers.

Keywords: declaration of the second step of the revolution, educational goals, civilizational goals

¹ PhD Student, Department of Political Sciences, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran. soleyman.halimi@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Political Sciences, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran. am.deilami@iau.ac.ir (corresponding author)

³ Assistant Professor, Department of Political Sciences, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran. fereshteh547@chmail.ir